

Borlunda - Skeglinge ger ut hembygdsbok

Studiet av hembygden, vare sig det gäller gården, byn eller socknen ger perspektiv på ens egen tillvaro, betyder en kulturell insats och skapar intresse för bygden. Det var väl sådana tankar, som drev Sture Bynke, Carl-Erik Lundberg och övriga sockenbor i Borlunda-Skeglinge att söka utforska de båda socknarnas historia. Deras initiativ har lett fram till att en hembygdsbok om dessa församlingar är under utgivning.

Sockenarna är små. Idag torde Skeglinge vara en av landets minsta socknar. Men det betyder ej, att deras historia skulle vara mindre intressant än andras. Deras historia är en del av hela Frostabygdens. Mycket är gemensamt. Icke ens under gången tid kunde en bygd leva isolerad från sin omvärld. Under forskningsarbetet har gång på gång framgått hur intim kontakt, som fanns inom häradet. Det gällde inom den kyrkliga sfären, där prostens höll samman trådarna. Det gällde de militära förhållandena. Det gällde vägväsendet och det gällde icke minst inom jordbruket. Seder och bruk bär många gemensamma drag, även om det spåras skiljaktigheter.

Biskop Faxa ville t. ex. vid en visitationsstämma framhålla, att allmogen i dessa båda socknar var mer skötsamma och arbetsamma än i de andra.

Några korta anteckningar från dessa bygder skall göras. Mer utförligt återges händelserna i boken, som vill presentera bygden från forntid till nutid.

Av arkeologiska fynd är Borlunda-Skeglinge fattiga. Inga klara markfynd och relativt få lösa fynd har påträffats. Här är skillnaden mot andra socknar inom häradet stor. En förklaring är att marken i dessa trakter är helt uppodlad. Därvid har fornminnena raserats, i den mån de en gång funnits.

Men bygden är tidigt känd. Redan 1085 omnämnas en gård i Brönnelöv (den fick sedan nr 5), som Knut den Helige köpt av Torgils Gustensen och skänkte till Lunds Domkyrka. Denna gård hör alltså med bland de tidigast dokumenterade gårdarna. Dess historia kan sedan följas genom tiderna. Flera intressanta ting förekommer. Gårdens brukare hade att betala "skatt", ränta till Lunds Domkyrka ända fram till 1975, då avgiften ströks ur skattese delen, där de debiterats under de senare årtiondena. Gårdens historia skildras i boken.

Men flera av bygdens gårdar kom under medeltiden att skänkas till kyrkliga institutioner, framförallt domkyrkan och Bosjökloster. De drogs in till kronan, i de fall de var klosteregendom, medan domkyrkans gårdar fick denna behålla. De indragna gårdarna förlänade kungl. majt och kronan sedan till sina gunstlingar. En redovisning av kyrkoherde Theodorus Olai år 1658, då Skåne blev svenskt, visar att vid den tiden fanns inga självägande bönder

i Borlunda-Skeglinge. Adeln, kyrkan och församlingen innehade samtliga gårdar. Bönderna var "le-jebönder", arrendatorer eller brukare. Det förhållandet skulle råda till 1700-talet, då friköpandet av gårdar av icke adliga fick äga rum. Idag är de flesta gårdarna "egna gårdar".

Vid studiet av skånska församlingar är det av intresse att närmare studera själva övergången till svenska förhållanden. Kung och regering sökte med "lock och pock" försvenska Skåne och dess befolkning. Därvid var prästerna viktiga redskap. Deras lojalitet mot de nya makthavarna sattes på hårda prov. Åtskilliga kunde ej finna sig i de nya förhållandena. De var danskar i själ och hjärta. De var dansktrogna och begav sig över till Danmark på ena eller andra sättet. Några i Frosta härad skall räknas till denna grupp. Men prästen i Borlunda kände sig tydligen solidarisk med de nya herrarna. I varje fall stannade han kvar på sin post. Han var kanske alltför ansvarskännande för sina församlingsbor för att ge sig i väg.

Han nedlade stort arbete på försvenskningen.

Det gällde framförallt att lära den yngre generationen svenska språket. Det gällde att införa svenska gudstjänstformer, psalmer och katekes samt svensk lag. Då den nya lagen 1686 kom, skulle den förläsas från predikstolen, ett avsnitt varje söndag. År 1695 års psalmbok skulle introduceras o.s.v.

I Lunds landsarkiv finnes tvenne katekismolängder, som berättar en del. Den ena är från 1683 och den andra från 1705. År 1683 härskar huvudsakligen allttjämt det danska språket. Få äldre kunde det svenska. I 1705 års längd kan man se att förändringarna är på gång. Nu har en ny generation vuxit upp och den har tillgodogjort sig det nya språket. I Borlunda by kan 25 äldre läsa dansk och 14 svenska. I de andra byarna är förhållandet raka motsatsen. Barnen kan genomgående läsa svenska. I den mån de överhuvudtaget kan läsa. Endast ett mycket litet antal uppges ej alls kunna läsa. Klockaren och prästen hade tydligen lagt ned mycken möda. Några få kunde också tyska — det torde ha varit betjäningen på slotten. Det är emellertid värt att noteras, att läskunnigheten var så pass utbredd som den var — i motsats till vad man i allmänhet anser. Däremot var skrivkunnigheten tämligen obefintlig, utom för ett mycket ringa fåtal. För sitt namn begagnade man i stället bomärken, då någon handling skulle undertecknas. Sådana bomärken återfinnes däremot i hög grad.

En annan uppgift av intresse i detta sammanhang är den som pastor lämnar rörande sina församlingsbor. Han antecknar och klockaren betygar att ur den nya svenska psalmboken av år 1695 har allmogen lärt sig sjunga icke mindre än 7 psalmer. De-

samma i varje församling. Det var uppenbarligen en god framgång, då alla måste lära sig genom memorering psalmerna utantill. Att äga en psalmbok var icke var mans förmån.

Men övergången betydde åtskilligt mera. Jordeboken, som låg till grund för skatten och redovisades i den, måste revideras. Efter förberedande undersökningar bl. a. rörande skörderesultaten under de sämsta, normala och bästa åren under 1670-talet hade 1690 års jordebok upprättats. Denna jordebok ger en lång rad mycket intressanta uppgifter om gårdarna, brukarna och skatterna. Dessutom erhåller gårdarna nummer inom varje by. Men bönderna och godsägarna var icke tillfreds med denna nya jordebok. Mången ansåg sig ha fått för hög skatt. Därför tillsatte Kungl. Majt en särskild militiekommission, som skulle granska boken, pröva klagomålen och företa de rättelser, som kunde ifrågakomma. För Frosta härad samlades man därför i Gårdstunga den 20—23 september 1692. Ett utförligt protokoll fördes vid sammankomsten. Under denna förekom åtskilliga stridigheter. I början av sammanträdet förmanade kommissionens ordf. Adlersten, allmogen att tala sanning och icke ljuga. Sammanträdet skulle då kunna gå fort över. Men angreppen och beskyllningarna blev många. Bönderna beskyldes för att ljuga, för att tillskansa sig förmåner. På em. bröts sammanträdet. Var och en fick gå hem med tillsägelsen att följande dag infinna sig åter men att då tala sanning. Den andra dagen blev den första lik. Därtill kom att Hans Ramel beskyldde kommissionen för att "kronans böcker var felaktiga — helt "hvem som vill kan skriva och annotera uthi sådan bok, vad han behagar". Då tog det eld i Adlersten. Han gav R. en tillrättavisning, med tillsägelse att akta sig för att klandra konungens böcker. Duellen fortsatte och R. uppmanades att med bevis inför tinget bekräfta vad han sagt.

Alla fick även denna dag gå hem och "tänka över saken", samt att komma igen den tredje dagen och då tala sanning, "annars skulle han (Adlersten) på konungens vägnar å dem sådant exempel statuera att andra nog samt därav skola hava orsak sig för sådant att taga vara." Den tredje dagen gick det bättre. Frågorna gick igenom. Några bönder i häradet fick sina gårdars skatt reviderad.

Likartade stridigheter skulle återkomma vid skiftena under 1700-talet. Även vid delningen av fälåden i Skeglinge, som brukats och nyttjats av åtskilliga uppstod det sammandrabbningar. Efter långa förhandlingar delades den eller medgavs flera att utnyttja den. Därom se i den kommande boken.

Ovan har nämnts något om kyrkans jordar. Prästgårdarna har i allmänhet mycket att berätta från gångna tider. Det gäller flera inom Frosta härad. I Borlundaboken skall dess prästgård — numera upphörd som prästgård — närmare presenteras. Dess historia kan följas långt tillbaka i tiden.

Av en ekonomisk besiktning från 1737 har en ritning gjorts, som visar dess dåvarande utseende och planläggning. Med den som utgångspunkt och med ledning av föregående och följande besiktningsskott är det lätt att följa dess hela utveck-

ling. Dessa prästgårdar har både i fråga om jordbruk och byggnadsskick stort intresse, då prästgårdarna ofta blev mönsterbildande för en bygd.

Men det är icke blott om jordbruk, byggnader och fornminnen boken berättar. Om kyrkoliv, skolan, fattigvård och barnaomsorg har den mycket att berätta. Även i fråga om folkliv och folksed finnes åtskilliga sidor. Sture Bynke har bidragit med en rad minnesbilder från gången tid med skildringar av gamla borlunda- och skeglingebor.

Inom Frostabygden finnes f. ö. många gamla gårdar, med ett historiskt intressant förflutet. Det gäller de stora slotten och det gäller de mindre gårdarna. Alla rymmer de minnen från gångna tiders arbete, liv och slit under ofta svåra förhållanden. En och annan gård kan också uppvisa en ägarelängd — eller brukarelängd — som följer samma släkt århundrade efter århundrade. De kan vara släktgårdar.

Under mitt arbete inom bygden har jag fått tillfälle att följa en sådan gård. Det är Gunnarp 1, i Södra Rörums församling, som f. n. äges av Knut Nilsson och hans hustru. Den är en släktgård, som gått i arv sedan 1500-talet.

Varför skulle ej hembygdsföreningen kunna låta göra en undersökning inom de olika socknarna inom häradet ifråga om gårdar, som i flera generationer gått i arv inom samma släkt eller familj? Det vore ett intressant studium.

För några år sedan kom Knut Nilsson till under-tecknad och ville ha hjälp med att läsa ett gammalt gulnat, delvis trasigt dokument. Vid ett närmare studium visade det sig, att detta dokument var en domshandling från "en stor things möde wed Lille Sede" år 1594. Vid detta tillfälle tillerkändes Lasse Jepsson och Areld Jeppson gården Gunnarp, sedan de lämnat "redlig betalning" till sina systrar som var gifta och vilkas män förde deras talan enligt tidens sed.

Vi fortsatte sedan tillsammans följa gårdens historia genom bouppteckningar, mantalslängder, rusthållarelängder, lantmåterihandlingar m. fl. handlingar. Det blev ett intressant studium, som visade att gården gått i arv från far till son allt sedan dess. Enda undantaget var då en dotter övertog gården åren 1908—1936. Här är ej möjligt att skilja hela ägarelängden — det skulel vara ämne för en särskild uppsats.

Men studiet visar, att även om kyrkböckerna är borta såsom fallet är i Södra Rörum för tiden före 1830-talet, är det möjligt att kunna följa både en släkt och en gårds historia och öden genom århundraden. Denna gård fick ju ett särskilt intresse och en särskild möjlighet genom att den var en rusthållaregård. Då den unge, nyligen myndige sonen Ake år 1752 övertog den efter sin styvfader, som dött, skulle han också bli rusthållare. Detta blev för honom en omständlig procedur, där de militära myndigheterna noggrant granskade. Och då han fick ikläda sig förpliktelser för sina systrar.

Så kan en sockenhistoria och en gårdshistoria förtälja mycket om gångna tider och låta förfädernas mödor, arbete och glädjeämnen bli ett stycke kulturhistoria, som ligger till grund för våra dagars förhållanden.

Thorsten Levenstam